

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ УКРАЇНОЗНАВСТВА ІМ. І. КРИП'ЯКЕВИЧА
ІНСТИТУТ НАРОДОЗНАВСТВА

СОЛОВЕЙ ВІТАЛІЙ ОЛЕКСАНДРОВИЧ

УДК 94:329.73ОУН](477.43/.44)"1941/1953"(043.5)

**ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДПІЛЛЯ ОУН НА ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНОМУ
ПОДІЛЛІ (1941–1953)**

Спеціальність 07.00.01 – історія України

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата історичних наук

Львів – 2018

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Центрі дослідження українсько-польських відносин Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України.

Науковий керівник: доктор історичних наук, професор
Литвин Микола Романович,
Інститут українознавства
ім. І. Крип'якевича НАН України,
керівник Центру дослідження
українсько-польських відносин.

Офіційні опоненти: доктор історичних наук, доцент
Ільницький Василь Іванович,
Дрогобицький державний педагогічний
університет імені Івана Франка,
завідувач кафедри історії України;

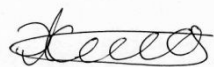
кандидат історичних наук
Марчук Володимир Станіславович,
Національний університет “Острозька академія”,
старший викладач кафедри історії
імені М. П.Ковальського.

Захист відбудеться “29” листопада 2018 р. о 17.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 35.222.01 Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України та Інституту народознавства НАН України за адресою: 79000, м. Львів, проспект Свободи, 15.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України (79026, м. Львів, вул. Козельницька, 4).

Автореферат розісланий 26 жовтня 2018 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради
кандидат історичних наук

Л. І. Хахула

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. З урахуванням нової джерельної бази та методологічних підходів є необхідність переосмислення подій Другої світової війни як на всеукраїнському, так і на регіональному рівнях. Насамперед це стосується українського визвольного руху 40–50-х рр. ХХ ст. не лише у західному, але й центральному та східному регіонах держави. Осердям цього руху була Організація Українських Націоналістів (ОУН) та Українська Повстанська Армія (УПА), які намагалися протистояти як нацистським окупантам, так і радянському тоталітарному режиму. На теренах центрально-східного Поділля (тогочасні Кам'янець-Подільська та Вінницька області) в липні–серпні 1941 р. учасники похідних груп ОУН створили підґрунтя для формування Кам'янець-Подільського окружного та надрайонних проводів ОУН, розгортання збройної боротьби відділів Воєнної округи УПА № 02 “Богун”, згодом УПА-Південь. У зв'язку з цим є потреба комплексного узагальнення визвольного руху на Поділлі, який в складних соціально-економічних і воєнно-політичних умовах продовжував боротьбу проти нацистського та радянського режимів, за незалежність України, соборність її земель. Позатим історичні праці, підготовлені українськими дослідниками, відтворюють лише певні аспекти діяльності націоналістичного підпілля в цьому регіоні. Отже, саме ці обставини визначають актуальність обраної теми.

Важливий науковий інтерес становить реконструкція форм і методів діяльності Подільського краю ОУН (створений наприкінці 1944 – на початку 1945 рр.), Кам'янець-Подільського окружного проводу ОУН (створений в 1941 р.), його надрайонних проводів – Білогірського, Чемеровецького, Ярмолинецького (діяли до 1945 р.), Дунаєвецького, Кам'янець-Подільського, Проскурівського (діяли в 1941–1952 рр.), Віньковецького, Вінницького (діяли в 1949–1952 рр.), а також особливість підпільного ведення збройного опору відділів УПА (1943–1947 рр.). Документи підтверджують чималу організаційну та матеріально-технічну допомогу, яку отримало місцеве націоналістичне підпілля від Карпатського та Львівського країв ОУН.

Зв'язок дисертаційної роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана в Центрі дослідження українсько-польських відносин Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України в рамках планових науково-дослідних тем : “Українсько-польські взаємини в контексті європейської історії: роль історичної спадщини у формуванні сучасних культурних і політичних пріоритетів України і Польщі” (номер державної реєстрації 0109U006867) та “Українсько-польські взаємини на західноукраїнських землях (кінець ХІХ – початок ХХІ ст.): історичні моделі,

етнічний, політичний та загальнолюдський виміри” (номер державної реєстрації 0115U007193).

Мета роботи – проаналізувати процес формування та функціонування підпілля ОУН на центрально-східному Поділлі у 1941–1953 рр.

Завдання роботи випливає з її мети і передбачає:

- встановити стан наукової розробки теми та її джерельну базу;
- реконструювати діяльність похідних груп ОУН в 1941 р. щодо створення місцевих осередків організації;
- охарактеризувати зміну тактики оунівського підпілля щодо нацистської влади в 1942–1943 рр.;
- виокремити головні аспекти протистояння УПА нацистській адміністрації;
- дослідити особливості повстанської боротьби з радянськими партизанами;
- узагальнити практику збройної боротьби УПА з радянським режимом у повоєнні роки;
- розкрити структуру і склад Кам’янець-Подільського окружного проводу ОУН, підпорядкованих йому надрайонних проводів – Дунаєвецького, Кам’янець-Подільського, Віньковецького, Вінницького;
- визначити напрями, форми і методи боротьби націоналістичного підпілля в протистоянні радянсько-партійній системі;
- показати заходи силових структур УРСР щодо ліквідації визвольного руху;

Об’єкт дослідження – український визвольний рух на центрально-східному Поділлі у 1941–1953 рр.

Предмет дослідження – форми і методи діяльності Кам’янець-Подільського окружного проводу ОУН (1941–1953), збройна боротьба відділів УПА (1943–1947) на теренах центрально-східного Поділля.

Хронологічні межі дослідження охоплюють період з липня 1941 р. до липня 1953 р. Вибір нижньої межі зумовлений утворенням учасниками похідних груп місцевих осередків ОУН в Кам’янці-Подільському, Проскурові, Вінниці. Верхня межа – ліквідація радянськими силовими структурами Кам’янець-Подільського окружного проводу, арештом провідника Василя Галаси-“Орлана”.

Територіальні межі дослідження охоплюють територію центрально-східного (середньо-східного) Поділля (Кам’янець-Подільська, Вінницька області), які у 1942 р. на стадії формування підпорядковувалися Краєвому проводу ОУН Осередньо-Східних українських земель (ОСУЗ) з центром у Києві. З реорганізацією підпілля наприкінці 1944 – на початку 1945 рр.

Кам'янець-Подільська і Вінницька (разом з Тернопільською) області входили до Подільського краю ОУН, територія якого відповідала тогочасному адміністративно-територіальному устрою УРСР. Таким чином, з 1945 р. територія Кам'янець-Подільського окружного проводу ОУН поширювалася на Білогірський, Чемеровецький, Ярмолинецький, Дунаєвецький, Кам'янець-Подільський, Проскурівський, а з 1949 р. Віньковецький, Вінницький райони.

Методологічною основою праці є принцип історизму та об'єктивності. Використано загальнонаукові (аналіз, синтез, індукції, дедукції, структурно-системний, систематизації) та спеціально-історичні (синхронний, діахронний, порівняльно-історичний, проблемно-хронологічний, біографічний, ретроспективний, періодизації, статистичний, історико-генетичний) методи дослідження.

Наукова новизна результатів дослідження.

Уперше:

- комплексно узагальнено розвиток українського визвольного руху в центральній-східній частині Поділля в 1941–1953 рр.;
- розкрито військово-політичну діяльність похідних груп ОУН в 1941–1942 рр.;
- відтворено організацію рейдів відділів УПА з Волині та Тернопільщини в 1943–1946 рр.;
- показано переговорний процес провідників ОУН і УПА з командуванням Кам'янець-Подільського партизанського з'єднання ім. Ф. Михайлова;
- до наукового обігу залучено архівні матеріали, які доповнюють картину суспільно-політичного життя в Кам'янець-Подільській та Вінницькій областях у роки війни та повоєнний період.

Удосконалено:

- систему реконструкції кадрового складу Кам'янець-Подільського окружного проводу, Дунаєвецького, Вінницького, Віньковецького, Кам'янець-Подільського, Білогірського надрайонних проводів ОУН;
- характеристику підпільних друкарень ОУН та їх видавничо-пропагандивну роботу;

Отримали подальший розвиток:

- аналіз форм і методів боротьби карально-репресивних органів влади щодо ліквідації підпілля Кам'янець-Подільського окружного проводу ОУН;
- відомості про військово-політичних діячів, організаторів Кам'янець-Подільського окружного та надрайонних проводів ОУН.

Практичне значення отриманих результатів. Матеріали дослідження можуть бути використані при написанні спеціальних та узагальнювальних праць з новітньої історії України періоду Другої світової війни, підготовці спецкурсів з історичного краєзнавства, тематичних музейних експозицій.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертації апробовані на: II міжнародній конференції “Українсько-польські відносини в контексті суспільно-політичних і етнокультурних процесів в Центральній Східній Європі (XX – поч. XXI століття)” (Львів, 25 травня 2016 р.); IV Всеукраїнській науковій конференції “Проблеми дослідження українського визвольного руху XX століття (до 75-річчя Поліської Січі та 95-річчя Другого зимового походу)” (Житомир, 18–19 листопада 2016 р.); Сьомих Ісаєвичівських читань “Культурна пам’ять України: європейський контекст” (Львів, 6–9 березня 2017 р.); V міжнародній науковій конференції “Проблеми дослідження українського визвольного руху 1920–1950-х років (до 75-річчя створення Української Повстанської Армії)” (Львів, 5–6 жовтня 2017 р.) та ін.

Публікації. Основні положення і висновки дисертації опубліковано в 7 наукових статтях, з яких 5 в наукових фахових виданнях України, що належать до переліку ДАК Міністерства освіти і науки України, 1 опублікована закордоном.

Структура та обсяг дисертації. Дослідження побудоване за проблемно-хронологічним принципом відповідно до мети і завдань. Робота складається із переліку умовних скорочень, вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел (312 позицій), а також додатків. Загальний обсяг дисертації становить 230 сторінок, з них 185 – основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У “**Вступі**” обґрунтовано актуальність теми, визначено мету та наукові завдання, об’єкт і предмет дослідження, хронологічні та територіальні межі роботи, розкрито основні методологічні принципи, з’ясовано наукову новизну та практичне значення отриманих результатів, її зв’язок з науковими програмами, подано відомості про апробацію результатів та структуру дисертації.

У першому розділі “**Історіографія проблеми, джерельна база, теоретико-методологічні засади дослідження**” проаналізовано стан наукової розробки теми, зокрема української та зарубіжної історіографії, окреслено джерельну базу, теоретико-методологічні принципи дослідження.

У першому підрозділі “*Стан наукової розробки теми*” зроблено спробу проаналізувати історичні праці попередніх дослідників, які безпосередньо чи опосередковано торкаються досліджуваної теми.

Історіографію проблеми умовно поділено на чотири групи: емігрантську, радянську, сучасну українську (після 1991 р.) та зарубіжну. Першими дослідниками цієї доби в Україні стали її безпосередні учасники, згодом діячі діаспори П. Мірчук, Л. Шанковський, М. Лебідь. Щоправда, в працях дослідників відчувається обмежений доступ до архівних джерел, ідеологічний вплив ОУН та приналежність до різних еміграційних політичних кіл. Цінними залишаються дослідження П. Содоля, А. Бедрія, які досліджували діяльність, структуру і склад УПА, містять фрагментарні дані щодо визвольного руху й на теренах центрально-східного Поділля.

Праці істориків радянської доби героїзували дії каральних органів проти “українських буржуазних націоналістів”, тому історіографія досліджуваної теми майже відсутня. Гострій критиці визвольний рух піддавався в публікаціях С. Даниленка (С. Карін), В. Беляєва, Б. Стеклера, К. Дмитрука (К. Гальський), які мали викликати у непідготовленого читача негативне ставлення до націоналістичного підпілля. Критично проаналізовано також донедавна засекречені видання для підготовки спецслужб, партійних працівників, в яких зазначалися методи та засоби боротьби з українським націоналізмом.

Сучасна українська історіографія містить вагому кількість праць присвячених діяльності підпілля ОУН на центрально-східному Поділлі. Організаційну роботу підпілля ОУН і похідних груп на початку радянсько-німецької війни досліджували: Б. Володимирів, А. Дуда, В. Старик, І. Коломієць, П. Хобот, О. Ходанович, А. Русначенко, К. Курилишин. Періоду німецької окупації присвячено праці: П. Слободянюка, М. Вавринчука, М. Руцького, С. Волянюка, В. Мороза, В. Марчука, О. Вовка, А. Кентія, В. Ковальчука, С. Гальчака. Особливої уваги заслуговує праця І. Патриляка “Встань і борись! Слухай і вір...”: українське націоналістичне підпілля та повстанський рух (1939–1960 рр.)” (2012), в якій проаналізовано еволюцію визвольного руху ХХ ст. Окремі аспекти вивчення структури підпілля ОУН на теренах Поділля активізували: Н. Мизак, В. Горбатюк, В. Даниленко. Видавничо-пропагандивну діяльність підпілля розглянули О. Стасюк, Н. Ніколаєва, О. Іщук, О. Клименко. Боротьбу МВС-МДБ проти збройного підпілля ОУН із застосування різних прийомів, методів і засобів проаналізували І. Білас, В. Сергійчук, Ю. Польова. Серед узагальнювальних праць варто відзначити Ю. Киричука, В. В’ятровича, Р. Забілого, В. Ільницького.

Серед зарубіжних істориків відзначено студії О. Гогуна (Росія), Дж. Армстронга, П. Аббота, Дж. Бурдса (США), Г. Мотики, З. Пальського (Польща).

У другому підрозділі “Джерельна база” охарактеризовано різновидові документи, які умовно поділено на групи: документи органів влади та управління СРСР / УРСР; документи ОУН і УПА; спогади учасників та очевидців подій; матеріали владної та підпільної періодики. Значна частина з них зберігаються в архівах різних рівнів (галузових, обласних, приватних).

Серед архівних матеріалів насамперед виділено документи Галузевого державного архіву Служби безпеки України (ГДА СБУ), в якому упорядковано колекцію документів з історії ОУН і УПА. Зокрема у фонді 13 “Колекція друкованих видань КДБ УРСР” збереглося багато як повстанських документів (фотографії, звіти, накази), так і органів державної безпеки (рапорти, матеріали оперативної розробки підпілля, доповідні записки); фонді 5 “Кримінальні справи на nereабілітованих осіб”; фонді 6 “Кримінальні справи на реабілітованих осіб”. Архіву Управління Служби безпеки України у Хмельницькій області (Архів УСБУ ХО): фонд 5 “Кримінальні справи на реабілітованих осіб”; фонд 6 “Кримінальні справи на nereабілітованих осіб”. У Центральному державному історичному архіві вищих органів влади і управління України (ЦДАВО України) упорядковано фонд 3836 “З’єднання західних груп Української повстанської армії УПА-Захід”. Фонді Державного архіву Вінницької області (ДАВіО), зокрема Р-6023 “Колекція фільтраційних, слідчих та наглядових справ переданих СБУ у Вінницькій області, 1918–1999 рр.”. У Державному архіві Хмельницької області (ДАХО) було опрацьовано фонди, в яких зберігаються документи періоду нацистського окупаційного режиму: фонд 1941 “Підпільні організації і партизанські формування Хмельницької області в період Великої Вітчизняної війни”; фонд 418 “Кам’янець-Подільський гебітскомісаріат”; фонд 1186 “Організація українських націоналістів (ОУН)”; фонд 421 “Сільськогосподарська Українська допоміжна управа Поділля”. В архіві Центру дослідження визвольного руху у м. Львові (Архів ЦДВР) опрацьовано маловідомі документи ОУН і УПА (фонд 71).

З цієї групи документів особливої уваги заслуговують архівно-кримінальні справи на керівників ОУН і УПА, зокрема фонд 5 “Кримінальні справи на nereабілітованих осіб” та фонд 6 “Кримінальні справи на реабілітованих осіб” ГДА СБУ; фонд 5 “Кримінальні справи на реабілітованих осіб”, та фонд 6 “Кримінальні справи на nereабілітованих осіб” Архіву УСБУ ХО. Насамперед проаналізовано справи на керівників збройного підпілля на центрально-східному Поділлі: Й. Демчука, І. Гаргата, М. Крісу, Х. Мартюка, Я. Гулея.

Окрему групу джерел займають спогади учасників та очевидців подій, зокрема М. Климишина, З. Матли, Є. Алетіяно-Попівського, М. Савчин,

В. Галаси, що дозволяють об'єктивніше реконструювати особисте сприйняття складних суспільно-політичне подій воєнної доби.

Важливе історичне джерело займає легальна україномовна преса окупаційного періоду, а також підпільні видання ОУН.

Серед групи опублікованих джерел особливої уваги заслуговують видання, які першими почали друкуватися за кордоном, а згодом в незалежній Україні. До таких варто віднести багатотомне фундаментальне джерелознавче видання “Літопис Української Повстанської Армії”. В основі цих видань лежать офіційні документи, опубліковані підпільні звіти, спогади. Серед публікацій “Основної серії” варто відзначити 12, 15, 21, 24, 43, 44, 46 томи; та 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 15, 16, 18, 20 томи “Нової серії”. З-поміж інших серійних видань слід назвати “Український здвиг: Поділля. 1939–1955” (2005), серію книг “ОУН і УПА”, опубліковану Інститутом історії України НАН України, а також окремі археографічні збірники. Великий внесок в публікацію підпільних документів зробили В. В'ятрович, В. Сергійчук, О. Веселова, В. Косик, А. Кентій.

У третьому підрозділі *“Теоретико-методологічні засади дослідження”* проаналізовано термінологічну базу та методи, що сприяли дослідженню проблеми визвольного руху середини ХХ ст. При цьому особливо важливо було показати спадкоємність (і об'єктивність) визвольного руху середини ХХ ст. у Центральній частині України з ідеями Української національно-демократичної революції 1917–1921 рр. Це також необхідно для відновлення національної / історичної пам'яті, значна частина носіїв якої була репресована радянською каральною системою у 30–50-х рр. ХХ ст.

У ході висвітлення даної теми використано синонімічні терміни “український визвольний рух”, “збройне підпілля ОУН”, “українське підпілля”, а для бойових формувань – “Українська Повстанська Армія”, “боївка ОУН”, які вживаються у наукових виданнях, публіцистиці, мас-медіа.

Дослідження визвольного руху на Поділлі здійснено на основі принципів історизму, об'єктивності, достовірності, соціального підходу, багатофакторності, системності. Поряд з цим для розв'язання дослідницьких завдань було використано декілька груп методів: світоглядні, загальнонаукові (аналіз, синтез, індукції, дедукції, структурно-системний, систематизації) та спеціально-історичні (синхронний, діахронний, порівняльно-історичний, проблемно-хронологічний, біографічний, ретроспективний, періодизації, статистичний, історико-генетичний).

Викладені у роботі історичний наратив та висновки стали результатом комплексного аналізу суспільно-політичних передумов та наслідків визвольного руху на центрально-східному Поділлі у середині ХХ ст. Розділи

дисертації побудовано за проблемно-хронологічним методом і відбивають структурно головні елементи теми.

У другому розділі **“Діяльність націоналістичного підпілля в роки нацистської окупації”** проаналізовано процес створення похідних груп, діяльність оунівського підпілля, розбудову організаційної мережі в регіоні, а також організацію перших бойових рейдів підрозділів УПА.

У першому підрозділі *“Військово-політична діяльність похідних груп ОУН на Поділлі”* встановлено, що оунівське підпілля розгорнуло свою діяльність на центрально-східному Поділлі з літа 1941 р., коли на територію Райхскомісаріату “Україна” були направлені перші похідні групи. Південна похідна група (керівник З. Матла, Т. Семчишин), рухаючись через Тернопіль – Проскурів – Вінницю, залишала своїх активістів для налагодження націоналістичного підпілля і створення громадських органів самоврядування. Зокрема рій К 1 на чолі з М. Козаком проводив вказану організаційну та вишкільно-пропагандивну роботу в Кам’янці-Подільському, рій братів Петриків – у Проскурові, рій Левицького – у Вінниці, де створено Вінницький обласний провід ОУН (у вересні–жовтні 1941 р. очолив Л. Павлишин-“Вовк”). Аналогічно у липні 1941 р. започаткував діяльність Кам’янець-Подільський обласний провід ОУН на чолі з М. Козаком-“Смоком”. Кам’янець-Подільський окружний провід ОУН (б) (сформований восени 1941 р. в с. Кадиївці Оринінського району; провідник З. Голуб’як-“Борис”), намагався розбудувати мережу низових оунівських структур – у Летичеві (очолив В. Зубенко-“Холодний”, Казпрук), Ляхівцях (очолив І. Хваленко-Дурановський), Ярмолинцях (“Железняк”, А. Павук-“Петренко”), Хмільнику (Купрієвич), Дашеві, Гайсині, Немирові та ін.

Намагалася здобути своїх прихильників на Поділлі й ОУН (м), яка організувала похідну Другу (південну) групу в серпні 1941 р., що рухалася з Буковини через Кам’янець-Подільський до Вінниці. Їм також вдалося ввійти в деякі самоврядні управи, насамперед у Проскурові (16 осіб), де підпорядковано газету міської та окружної управ “Український голос” (відп. ред. М. Ліщинський). Робилися спроби започаткувати діалог з членами ОУН (б), зокрема в рамках редакції газети “Вінницькі вісті”.

Організація оунівських осередків здебільшого відповідала структурі підпілля ОУН і складалася зі станиці, району, округу (надрайону), області й краю, який підпорядковувався провідникові, що звітував по вертикалі вгору. Проте в складних суспільно-політичних, військових умовах німецької окупації, нестачі кадрів, структура оунівського підпілля нерідко була спрощеною. Чисельність похідних груп ОУН (б) відправлених на східні терени України з літа до кінця 1941 р. коливається в межах від 1 до 1,5 тис. осіб; ОУН (м)

близько 850 осіб. Кількість учасників походу які залишилися будувати українську державність на теренах Поділля варіюється десятками осіб.

У другому підрозділі *“Реорганізація оунівського підпілля в 1942–1943 рр.”* охарактеризовано політику нацистської влади проти ОУН, яка змушена була перейти у підпілля та удосконалювати напрямки діяльності.

У другій половині 1941 р. ОУН намагалася активно пропагувати державотворчу роботу, що викликало супротив нацистської влади. Перші відчутні удари проти ОУН (б) проявилися в ході арештів оунівців в листопаді 1941 р., під час відзначення чергової річниці боїв під Базаром. В результаті проведеного розслідування членів і симпатиків ОУН (б) було арештовано у Вінниці та Кам’янці-Подільському.

Агресивна політика влади наприкінці 1941 – на початку 1942 рр., арешти підпільників спонукають Провід ОУН (б) змінити тактику боротьби – перейти у підпілля; натомість мельниківці намагаються продовжити свою діяльність легально, не йдучи на конфронтацію з нацистською адміністрацією. Друга конференція ОУН (б) (березень 1942 р.) радикалізувала підпілля: було вирішено перейти до збройної боротьби, таємно проникаючи до органів влади і управління – окружної поліції в Кам’янці-Подільському, установ освіти у Чемерівцях. Водночас націоналісти були співорганізаторами масових суспільно-культурних об’єднань “Просвіта” у містах. За участь в товаристві у Кам’янець-Подільському гебіті було знищено 120 осіб, в Дунаєвецькому – 60. Масові арешти та розстріли націоналістів на Волині та в Галичині, а також в Кам’янець-Подільській і Вінницькій областях переконали Провід ОУН (б) наприкінці 1942 р. формувати загони самооборони, а згодом відділи УПА .

У третьому підрозділі *“Формування відділів УПА і протистояння нацистській окупації в 1943–1944 рр.”* охарактеризовано умови, причини та особливості діяльності перших відділів на території Поділля.

Збройні сутички з нацистами в березні–квітні 1943 р. на Поліссі та півночі Волині спричинили відхід окремих повстанських відділів на південь Волині, північні райони Кам’янець-Подільської області. Організовані рейди відділів УПА на Поділля відбулися влітку 1943 р. Чималих турбот нацистській владі завдавали повстанські відділи на Вінниччині під проводом О. Грабця-“Батька”, а в Славутських лісах Кам’янець-Подільської області – І. Климишина-“Крука”. У другій половині 1943 р. було здійснено рейди відділів І. Золотнюка-“Довбенка”, “Шуляка”, “Квітки”, “Крутія”, Крука”, Олега”, “Кропиви”, “Гордієнка”, О. Качана-“Саблюка”, сотні “Довбуша”, “Сокола”, “Тура”. Загалом наприкінці 1943 р. УПА поширила збройні акції не лише на Волині та Галичині, але й на центрально-східному Поділлі, яке входило в сферу впливу ВО № 02 “Богун” (командир П. Олійник-“Еней”). Командуванню групи

УПА-Південь підпорядковувалася група “Кодак”, виокремлена зі складу ВО № 02 “Богун”. Реорганізована група поширила також свою діяльність на Кам’янець-Подільську, Вінницьку та південну частину Київської області 1944 р. в її складі діяли курені О. Качана-“Саблюка”, І. Климишина-“Крука”, Я. Белінського-“Бистрого”, С. Савчука-“Наливайка”, М. Скорупського-“Макса”, які завдавали дошкільних ударів силовим структурам нацистської влади.

На території центрально-східного Поділля в 1943–1944 рр. не вдалося організувати постійно діючих відділів УПА. У зв’язку з цим Кам’янець-Подільський окружний та окремі надрайонні проводи змушені були координувати антинацистську боротьбу насамперед з рейдуючими групами УПА.

У третьому розділі **“Протистояння УПА радянському режимові”** розкрито механізм співіснування та взаємодії між повстанцями та радянськими партизанами періоду нацистської окупації та повоєнні роки.

У першому підрозділі *“Збройні сутички з радянськими партизанами 1943–1944 рр.”* з’ясовано, що у 1943 р. українське підпілля змушене було протидіяти не лише нацистській владі, але й радянським партизанам (фактично підрозділами НКВС). Перші масштабні сутички відділів УПА з партизанами зафіксовано у квітні–травні 1943 р., коли загони С. Олексенка та І. Шитова намагалися прорватися з Поділля і південної Волині, через Шепетівські і Славутські ліси, на кордон Білорусії та України, де знаходилися матеріально-технічні бази та аеродроми з’єднання генерал-майора військ НКВС О. Сабурова. Водночас траплялися випадки тимчасових домовленостей про нейтралітет, зокрема з Кам’янець-Подільським партизанським з’єднанням ім. Ф. Михайлова (командир А. Одуха). З наближенням німецько-радянського фронту партизани поширюють свій вплив на райони Проскурова, Кам’янця-Подільського, Старокостянтинова, Підволочиська, Ляхівців.

Для ефективнішого протистояння радянським партизанам та Червоній армії у січні–березні 1944 р. реорганізовано структуру УПА, в якій сформовано ВО “Вінниця” (командир О. Грабець-“Батько”), що діяла у Вінницькій, південних і центральних районах Кам’янець-Подільської області. У квітні 1944 р. повстанські відділи зі з’єднання “Холодний Яр” “Вира”, “Олега” рейдували у Вінницькій, а відділ “Мамає” – у Кам’янець-Подільській областях, де зазнали чималих людських втрат. Влітку 1944 р. у складі УПА-Південь діяли такі курені: Вінницький (командир “Панько”), Дубненський (“Чернець”), Здолбунівський, Крем’янецький (“Докс”), Кам’янець-Подільський (“Бистрий”). У серпні Я. Белінський-“Бистрий” сформував Кам’янець-Подільську групу УПА, яка відділом “Кравченка” здійснювала рейди за Збруч. Всього протягом

листопада 1944 – лютого 1945 рр. відділи УПА Голуба”, “Кравченка”, “Запорожця”, “Спартак”, “Могили”, “Хмари”, “Хрома” провели не менше 79 бойових сутичок з військами НКВС.

У другому підрозділі *“Боротьба українського повстанського руху з радянським режимом у повоєнні роки”* узагальнено характер діяльності відділів УПА і збройного підпілля ОУН у перші повоєнні роки.

Ситуація ускладнилася тим, що нові органи влади УРСР ще більше посилювали боротьбу проти повстанців. Для боротьби з ними залучалися відділи НКВС-НКДБ, частини радянської армії, винищувальні батальйони, партійно-комсомольський актив. В 1945 р. залишки Кам’янець-Подільської групи Я. Белінського, зокрема сотні “Вознесенка”, “Могили”, “Смерті”, “Спартак”, “Запорожця”, “Голуба”, “Нечая” ввійшли до ВО 3 “Лисоня”. Рейди з Тернопільщини в Кам’яничину здійснювали підвідділи сотень “Кия”, “Сірі Вовки” та “Сіроманці”. З Волині рейдували курені “Докса”, “Галайди” і “Володьки”.

В січні–квітні 1946 р. було здійснено військову блокаду області, в результаті якої більшість відділів УПА навесні так і не відновили своєї діяльності й змушені були трансформуватися в збройне підпілля ОУН. Окремі відділи УПА здійснювали рейди з Тернопільщини до 1947 р.

У четвертому розділі **“Діяльність Кам’янець-Подільського окружного проводу ОУН 1944–1952 рр.”** розкрито структуру і склад проводу, форми і методи протистояння радянській системі, вказано на репресивні заходи радянської влади щодо ліквідації націоналістичного руху на теренах центрально-східного Поділля.

У першому підрозділі *“Структура і склад Проводу”* з’ясовано, що підпілля ОУН Кам’янець-Подільської і Вінницької областей з 1942 р. підпорядковувалася Краєвому проводу ОУН Осередньо-Східних українських земель з центром у Києві. В результаті чергової реорганізації в 1944–1945 рр. ці області ввійшли до Подільського краю ОУН, що об’єднав Чортківський, Бережанський, Тернопільський і Кам’янець-Подільський окружні проводи ОУН. Склад останнього неодноразово зазнавав змін: до 1945 р. він складався з Білогірського, Чемеровецького, Ярмолинецького, Дунаєвецького, Кам’янець-Подільського надрайонних проводів; з 1945 р. тільки трьох – Проскурівського Дунаєвецького і Кам’янець-Подільського. У результаті чергової реорганізації 1949 р. окружному проводу підпорядковано чотири надрайонні проводи – Дунаєвецький, Кам’янець-Подільський, Віньковецький і Вінницький.

У зв’язку зі зміною тактики боротьби (переходу від повстанської до підпільної форми) ОУН всіма силами намагалася зберегти власні сили. Проте, як виявилось, у Кам’янець-Подільському окружному проводі постійною була

проблема нестачі кадрів, матеріально-технічного забезпечення, втрати зв'язків з вищим керівництвом ОУН, постійної зміни дислокації.

У другому підрозділі *“Особливості протистояння радянській системі”* визначено основні напрямки боротьби підпілля ОУН з радянською каральною системою.

Перехід УПА в підпілля ОУН зумовлював зміну тактики боротьби і застосування нових, надійних методів конспірації. Організований Кам'янець-Подільським окружним проводом ОУН зв'язок здійснювався через Вінницький, Віньковецький, Дунаєвецький, Кам'янець-Подільський надрайонні проводи і далі – у сусідню Тернопільську область до окружного проводу. Підпільним каналом переправлялася не лише націоналістична література, але й підпільники. Складування зброї, майна, підпільної літератури та вишкіл кадрів організовано в конспіративних квартирах: на Вінниччині – в Калинівському, Літинському, Барському, Жмеринському, Муровано-Куриловецькому та Вінницькому районах; в Кам'янець-Подільській області в Дунаєвецькому, Ярмолинецькому, Миньковецькому, Кам'янець-Подільському, Віньковецькому, Білогірському, Плучнянському, Теофіпольському, Славутському районах. У ході пропагандистських усних бесід з цивільним населенням поширювалися рукописні листівки, друкована література, яка виготовлялася в підпільних друкарнях на території Тернопільської і Кам'янець-Подільської областей. Друкарські машинки та література зберігалася у спеціально збудованих криївках (с. П'ятничани Оринінського району, хутір Козак Кам'янець-Подільського району). З метою поповнення продовольчих та матеріально-технічних ресурсів підпільники здійснювали бойові операції на місцеві колгоспні склади, продовольчі та господарські магазини.

У третьому підрозділі *“Ліквідація окружного проводу”* розкрито основні заходи репресивно-каральних органів щодо ліквідації підпілля ОУН.

Для нейтралізації повстанського руху органи МДБ-МВС УРСР організовували збройні операції у лісах та населених пунктах, в ході яких супротивники зазнавали чималих людських втрат. З метою дискредитації повстанців репресивно-каральні органи формували із завербованих підпільників та офіцерів спецслужб (здебільшого з місцевого населення) *“легендовані”* проводи ОУН, які здійснювали провокації як в середовищі підпільників, так і цивільного населення. В 1951–1952 рр. Кам'янець-Подільським легендованим окружним проводом ОУН на чолі з М. Качановським-*“Скобом”* (1950 р. арештований і невдовзі завербований спецслужбами) вдалося виманити з підпілля членів окружного й надрайонних проводів. Так, протягом липня 1951 р. – квітня 1952 р. викрито і знищено Віньковецький; вересня–жовтня 1951 р. – Дунаєвецький; жовтня 1951 р. –

лютого 1952 р. – Кам’янець-Подільський; лютого 1951 р. – квітня 1952 р. – Вінницький надрайонні проводи ОУН.

Після загибелі 1952 р. очільника Подільського краю ОУН В. Бея-“Уласа” керівництво підпіллям Кам’янець-Подільської і Вінницької областей перебрав В. Галаса-“Орлан”, який в 1953 р. теж був арештований радянськими силовими структурами.

ВИСНОВКИ

Український визвольний рух на центрально-східному Поділлі середини ХХ ст. продовжив традиції національно-демократичної революції 1917–1921 рр., повстанського руху 20-х – початку 30-х рр. Незважаючи на поразку Української революції, національно свідома частина населення не втрачала надії на відродження національної державності, поразку більшовицького тоталітарного режиму. Провід ОУН намагався використати радянсько-німецьке протиборство на початку Другої світової війни для послаблення супротивників, поширення української державно-соборної ідеї, відродження національної армії. Загалом у визвольному русі Подільського регіону виокремлено етапи: 1) липень–листопад 1941 р. – формування оунівських структур унаслідок діяльності похідних груп ОУН; 2) листопад 1941 – лютий 1944 рр. – формування та діяльність Кам’янець-Подільського окружного і надрайонних проводів ОУН; координація з відділами УПА (здійснювали рейди з південної Волині та Тернопільщини) антинацистської та антирадянської боротьби; 3) березень 1944 – липень 1953 рр. – збройно-політичне протистояння з радянським тоталітарним режимом, ліквідація силовими структурами націоналістичного збройного підпілля.

Військово-політична діяльність похідних груп влітку 1941 р. дала можливість закласти фундамент для подальшої націоналістичної праці в регіоні. Головна ціль, яка стояла перед учасниками походу, – створити потужні націоналістичні структури, паралельно вербуючи до лав ОУН свідоме населення. Щоправда, державницькі ідеї, з якими йшли на схід України, порізному сприймалися населенням, яке часто було залякане радянською репресивною системою. Проте багато свідомих українців залучалися до цієї боротьби й допомагали підпіллю ОУН організувати місцеві збори та громадське управління. Створюючи легальні громадські органи самоврядування (окружні, міські, районні, сільські громадські управи) члени ОУН намагалися захищати соціальні права населення, сприяли відновленню церковно-релігійних громад. В липні 1941 р. вдалося провести засідання Кам’янець-Подільської обласної ексекутиви ОУН, невдовзі створити Кам’янець-Подільський окружний провід, підпільні осередки в містах Вінниці,

Ляхівцях, Летичеві, Літині, Проскурові, Хімільнику, Ярмолинцях, селах Кадиївці, Крупець, Киликиїв. Друкований орган Кам'янець-Подільської міської управи газета "Подільський" (відп. ред. Г. Кібець, з 1942 р. – Ю. Кошельник) та підконтрольна ОУН газета "Вінницькі вісті" (гол. ред. В. Нофенко) пропагували українську історію та культуру, традиції української мови, критикували радянську спадщину колективізації та репресій, зросійщення частини населення регіону.

Наприкінці 1941 р. надії на створення української державності були нівельовані нацистською владою. Початок арештів, спочатку членів ОУН (б), а згодом ОУН (м) засвідчив, що влада не знайшла переконливішого способу ніж знищувати свідомих українців. Це примусило ОУН в 1942 р. повністю реорганізуватися і перейти в підпілля, продовжуючи працю в німецьких адміністраціях, мілітарних формуваннях, культурно-освітніх товариствах. Головною ціллю ОУН була підготовка та накопичення сил для проникнення у всі сфери життя, розбудова організаційної мережі, що слугувало б умовою для створення підпільної армії. Протягом 1942–1943 рр. нацистам вдалося арештувати і знищити сотні членів ОУН і активістів товариства "Просвіта" у Вінниці, Кам'янець-Подільській, Старокостянтинівській тюрмах. Це ще раз переконало Провід ОУН шукати нову модель поведінки до зміни програмних положень і переходу до масового спротиву.

Воєнні акції УПА на Поділлі започатковано навесні 1943 р., коли перші відділи під тиском нацистів опинилися в лісах Шепетівського, Славутського, Ізяславського районів. Проникаючи на південь Поділля відділи УПА захоплювали нацистські військові склади, проводили пропагандивні рейди, поширювали тематичні листівки. Коли почалася активна розбудова структур армії, формування нових відділів, УПА почала розширювати терени дій. Восени 1943 р. активізували діяльність (щоправда, не завжди організовано) рейдуючі групи. Лише з реорганізацією УПА наприкінці 1943 р. та створенням групи УПА-Південь (Кам'янець-Подільська, Вінницька та південна частина Київської областей) рейди вдалося здійснювати ефективніше.

В 1943 р. рейдуючим групам УПА, які прийшли з Волині і Полісся, протистояли партизанські загони. Спершу сторони притримувалися нейтралітету, який з весни 1943 р. переріс у збройне протистояння. Повстанцям протидіяв Кам'янець-Подільський штаб партизанського руху (начальник С. Олексенко). Загони під його керівництвом намагалися зламати тиск українських повстанців. Найбільші сутички відбувалися із загonom ім. Ф. Михайлова на межі Волині і Поділля в 1943 р. З переходом німецько-радянського фронту в 1944 р. партизанам допомагають війська НКВС. В цей час було створено спеціальні рейдуючі групи з Тернопільщини в Кам'янець-

Подільську та Вінницьку області, проте вони лише частково паралізували діяльність радянських партизанських з'єднань та підрозділів НКВС. Дії українського підпілля особливо ускладнилися з наближенням німецько-радянсько фронт, посиленням матеріально-технічної допомоги червоним партизанам. Зважаючи на такі обставини, командування УПА-Південь переорієнтовує у лютому–березні 1944 р. свою збройну боротьбу на репресивно-каральні органи УРСР.

З утвердженням радянської влади, що ґрунтувалася на підтримці армії та військ НКВС-НКДБ, силовим структурам вдалося нейтралізувати діяльність більшості осередків націоналістичного підпілля в Кам'янець-Подільській та Вінницькій областях й перешкодити рейдам відділів УПА з Волині та Тернопільщини. Особливо це стало помітно в 1946 р., коли організовано військову блокаду з метою попередження антиповстанських акцій, до яких залучили спеціальні винищувальні батальйони, військові гарнізони НКВС, що в підсумку примусило відділи УПА трансформуватися у збройне підпілля ОУН.

Стверджено, що Провід ОУН намагався розбудувати націоналістичні структури не лише на Західній, але й Східній Україні, щоб протистояти як нацистській, так і радянській тоталітарній владі. З цією метою в складі Крайового Проводу ОУН “Поділля” (включав Кам'янець-Подільську та Вінницьку області) діяв Кам'янець-Подільський окружний провід ОУН. Склад проводу постійно змінювався залежно військово-політичних умов. В результаті останньої реорганізації в 1949 р. до нього входили Дунаєвецький, Кам'янець-Подільський, Віньковецький, Вінницький надрайонні проводи ОУН. Підпільники намагалися залучити до своєї діяльності національно свідомих громадян, насамперед з середовища молоді та інтелігенції, родин репресованих.

Форми боротьби підпілля ОУН були досить різними, з основних можна виокремити бойову і пропагандивну. Антирадянські акції збройного підпілля ОУН – реквізиції сільських магазинів та колгоспних складів, ліквідація партійно-радянських активістів, оперативних працівників МВС-МДБ, таємних посібників влади завдавали відчутних втрат ворогу. Все це було б неможливим без підтримки місцевого населення, окремих колгоспників та управлінців, серед яких було немало представників репресованих родин. Пропагандивна робота здійснювалася через чітко налагоджений зв'язок між надрайонними проводами і спрямовувалася на популяризацію ідей ОУН та її державницьких цілей. Завдяки патріотично налаштованим родинам організовувалися конспіративні квартири та друкарні, будувалися криївки, поширювалася пропагандивна література.

Репресивними заходами влади протягом 1951–1952 рр. (залученню до антиповстанських акцій практично всіх силових структур, організації мережі

легендованих підпільних груп у 1951–1953 рр.) вдалося ліквідувати Кам'янець-Подільський окружний та надрайонні проводи ОУН, арештувати їх керівників. При цьому важлива увага приділялася контрпропагандивним заходам у середовищі потенційних прихильників українського визвольного руху, застосуванню сітки інформаторів, спеціальних засобів та оперативної техніки.

Результати дослідження дозволяють проаналізувати регіональні особливості визвольного руху середини ХХ ст., зокрема на центрально-східному Поділлі в 40–50-х рр., яке було безпосередньо пов'язане зі збройним підпіллям Волині та Тернопільщини. Більшість членів Кам'янець-Подільського окружного проводу ОУН були вихідцями із західного регіону України й мали досвід організаційної та вишкільно-виховної роботи. Натомість в Дунаєвецькому, Кам'янець-Подільському, Вінковецькому і Вінницькому надрайонних проводах поряд із ними працювали місцеві активісти-підпільники; серед них були й вихідці із центрального регіону України.

Список публікацій:

I. Статті, опубліковані у фахових виданнях:

1. Соловей В. Діяльність Кам'янець-Подільського надрайонного проводу ОУН(б) в 1948–1952 рр. *Evropský filozofický a historický diskurz*. Praha 4 – Nusle, 2017. Svazek 3. 4. vydání. S. 35–41.
2. Соловей В. Вінницький надрайонний провід ОУН (б): структура, пропагандивні заходи (1949–1951). *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність* / гол. редкол. Іван Патер, упоряд. Любомир Хахула; Національна академія наук України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів, 2017. Вип. 29: Primum agere. Ювілейний збірник на пошану Миколи Литвина. С. 229–237.
3. Соловей В. Діяльність похідних груп ОУН (б) у Кам'янець-Подільській області в 1941–1942 роках. *Військово-науковий вісник* / гол. ред. П. Ткачук. Львів: НАСВ, 2016. Вип. 26. С. 159–173.
4. Соловей В. Особливості етнокультурного та політичного життя на Поділлі в роки нацистської окупації. *Україна–Польща: історична спадщина і суспільна свідомість* / відп. ред. М. Литвин; Національна академія наук України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів, 2016. Вип. 9. С. 140–152.
5. Соловей В. Особливості соціально-економічного та культурно-освітнього життя на Поділлі в 1941 – 1944 рр. (за матеріалами місцевої періодици). *Збірник праць науково-дослідного інституту пресознавства* / відп. ред. М. М. Романюк, НАН України, ЛННБУ ім. В. Стефаник, НДІ пресознавства. Львів, 2015. Вип. 5 (23). С. 189–202.

6. *Соловей В.* Підпільні друкарні та схрони ОУН (б) на території Кам'янець-Подільської області (1948–1951). *Емінак: науковий щоквартальник* / гол. ред. О. Тригуб. Київ-Миколаїв, 2017. № 1 (17) (січень-березень). Т. 4. С. 59–64.
7. *Соловей В.* Рейди УПА на Поділлі в 1943 році. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність* / гол. редкол. Микола Литвин, упоряд. і наук. ред. Михайло Романюк; Національна академія наук України України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів, 2017. Вип. 30: Український визвольний рух ХХ століття. С. 192–200.

II. Праці, що засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. *Соловей В.* Діяльність Вінницького надрайонного проводу ОУН (б) в 1949–1951 рр. *IV Всеукраїнська наукова конференція “Проблеми дослідження українського визвольного руху ХХ століття (до 75-річчя Поліської Січі та 95-річчя Другого зимового походу”* (Житомир, 18–19 листопада 2016 р.) / За заг. ред. проф. Г.М. Стародубець. Житомир: “Полісся”, 2016. С. 111–115.

АНОТАЦІЯ

Соловей В. О. Діяльність підпілля ОУН на центрально-східному Поділлі (1941–1953). – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук (доктора філософії) за спеціальністю 07.00.01 “історія України”. – Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, Інститут народознавства НАН України, Львів, 2018.

У дисертації проаналізовано процес формування та функціонування підпілля ОУН на центрально-східному Поділлі у від липня 1941 р. до липня 1953 р. Реконструйовано діяльність похідних груп ОУН в 1941 р. щодо створення місцевих осередків організації. Охарактеризовано зміну тактики боротьби оунівського підпілля щодо нацистської влади в 1942–1943 рр. Виокремлено головні аспекти протистояння УПА нацистській адміністрації. Досліджено особливості і характер повстанської боротьби з радянськими партизанами. Узагальнено практику збройного спротиву УПА з радянським режимом у повоєнні роки. Розкрито структуру і склад Кам'янець-Подільського окружного проводу ОУН, підпорядкованих йому надрайонних проводів – Дунаєвецького, Кам'янець-Подільського, Віньковецького, Вінницького. Охарактеризовано основні напрями, форми і методи боротьби націоналістичного підпілля в протистоянні радянсько-партійній системі. Проаналізовано заходи силових структур УРСР щодо ліквідації українського підпілля в регіоні.

Ключові слова: Поділля, ОУН, УПА, похідні групи, пропагандивна діяльність, нацистська адміністрація, радянські партизани.

АННОТАЦИЯ

Соловей В. А. Деятельность подполья ОУН на центрально-восточном Подолье (1941–1953). – Квалификационный научный труд на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук (доктора философии) по специальности 07.00.01 “история Украины”. – Институт украиноведения им. И. Крипякевича НАН Украины, Институт народоведения НАН Украины, Львов, 2018.

В диссертации проанализирован процесс формирования и функционирования подполья ОУН на центрально-восточном Подолье с июля 1941 г. по июль 1953 г. Реконструировано деятельность походных групп ОУН в 1941 г. по созданию местных ячеек организации. Охарактеризовано изменение тактики борьбы оуновского подполья к нацистской власти в 1942–1943 гг. Выделено основные аспекты противостояния УПА нацистской администрации. Показаны особенности и характер повстанческой борьбы с советскими партизанами. Обобщено практику вооруженного сопротивления УПА с советским режимом в послевоенные годы. Раскрыто структуру и состав Каменец-Подольского окружного провода ОУН, подчиненных ему надрайонных проводов – Дунаевецкого, Каменец-Подольского, Виньковецкого, Винницкого. Охарактеризованы основные направления, формы и методы борьбы националистического подполья в противостоянии советско-партийной системе. Проанализированы меры силовых структур УССР по ликвидации украинского подполья в регионе.

Ключевые слова: Подолье, ОУН, УПА, походные группы, пропагандистская деятельность, нацистская администрация, советские партизаны.

SUMMARY

Solovei V. O. The activity of pidpillia of the OUN in the Central-Eastern part of Podillia (1941-1953). – Qualifying scientific work on the rights of manuscripts.

The dissertation for the degree of candidate of historical sciences (Doctor of Philosophy) in specialty 07.00.01 “History of Ukraine”. – Ukrainian Institute of Ukrainian Studies I. Krypiakevych National Academy of Sciences of Ukraine, Ethnology Institute of the National Academy of Sciences of Ukraine. Lviv, 2018.

The thesis analyzes the process of formation and functioning of the OUN pidpillia in the Central-Eastern Podillia in July 1941 – July 1953. In order to unite the national-patriotic forces, the OUN provid guided the derivative groups in the territory of the Reichscommissariat “Ukraine” in the summer of 1941. Kamianets-Podilskyi district provid of the OUN (b), formed in the autumn of 1941 in the village Kadyivka, Orininsky district, tried to build a network of OUN structures in Letychiv, Lyakhivtsy, Yarmolyntsi, Khmilnyk, Dashev, Gaisin, Nemyriv and others.

The organization of local centers largely corresponded to the structure of the OUN pidpillia and consisted of a village, district, district (subdistrict), region, and province, which were subordinated to a conductor who reported vertically upwards. However, in the complex socio-political, military conditions of the German occupation, shortages of the staff, the structure of the OUN pidpillia was often simplified.

At the end of 1941 – the beginning of 1942, in connection with the arrest of the members and sympathizers, the OUN Provid (b) changed the tactics of the struggle – passes into the pidpillia; on the contrary, Melnikovtsi are trying to continue their activities legally, without going into confrontation with the Nazi administration. The second conference of the OUN (b) (March 1942) radicalized the pidpillia: it was decided to move to an armed struggle, secretly penetrating into the authorities and administration of the district police in Kamianets-Podilskyi and educational institutions in Chemerivtsi. At the same time, they were co-organizers of the mass public-cultural unions “Prosvita”.

The armed conflicts with the Nazis in March-April 1943 on Polissia and the northern Volunia led to the departure of separate rebel units to the south of Volhynia, the northern regions of Kamianets-Podilskyi region. In the summer 1943, the raids were organized of the UPA units in the Central-Eastern Podillia, which was a part of the MD-02 “Bogun”.

In 1943, the Ukrainian pidpillia was forced to oppose not only the Nazi authorities, but also the Soviet partisans, which were mostly subdivisions of the NKVD. The first large-scale conflicts between UPA and partisans were recorded in April–May 1943 when the detachments of S. Oleksenko and I. Shitov tried to break through Podillia and the southern Volhynia, through the Shepetovka and Slavutsk forests, on the border of Belarus and Ukraine where the logistical bases and aerodromes of the connection of O. Saburova were located. At the same time, there were cases of temporary agreements on neutrality, in particular with the Kamianets-Podilskiy partisan association of F. Mikhailova. In order to effectively confront the Soviet partisans and the Red Army in January–March 1944, the UPA’s structure was reorganized, in which MD “Vinnitsa” was created, which was active in the Vinnitsia, the southern and central regions of Kamianets-Podilskyi oblast.

In the postwar years, the situation was complicated by the fact that the new authorities of the Ukrainian SSR intensified the struggle against the rebels. The NKVD–NKGB departments, parts of the Soviet Army, the fighter battalions, the party-Komsomol activists were involved in the fight. In January–April 1946 a military blockade of the region was carried out, as a result of which in the spring most of the departments of UPA did not resume their activities and were forced to transform into the armed pidpillia of the OUN.

Pidpillia OUN Kamianets-Podolskyi and Vinnitsa region from 1942 was subordinated to the Krayevyi Provid of OUN the Middle-East Ukrainian lands with a center in Kyiv. As a result of another reorganization in 1944–1945, these regions entered the Podilskyi Territory of the OUN, which united Chortkiv, Berezhany, Ternopil and Kamianets-Podilskyi districts. Ordinated by Kamianets-Podolskyi district provid OUN, the communication was carried out through the Vinnytsia, Vinkevetskii, Dunaevetsky, Kamianets-Podilskyi nadrayonyi provid and further to the neighboring Ternopil region.

In order to neutralize the rebel movement, the members of MGB-MIA organized armed operations in the forests and settlements, during which the opponents suffered considerable human losses. In order to discredit the rebels, the repressive-punitive bodies formed, from the recruited, pidpillia and special service officers “legendary” OUN provid that provoked both pidpillia and civilian populations.

Key words: Podillia, OUN, UPA, marching groups, propaganda activities, nazi administration, soviet partisans.

Підписано до друку 08. 10. 2018 р.
Формат 60x90/16. Папір офсетний.
Умовн. друк. арк. 0,9.
Шрифт: TimesNewRoman Наклад
100 прим. Зам. № 365

Друк ПП «Ощипок М. М.»
Адреса: м. Львів, вул. С. Бандери, 45
№ свід.: 670155
тел./факс: (032) 238-74-60
e-mail: ommzmik@ukr.net